

Galacanski sindrom

Pero VIDOVIĆ

Sažetak

Osnovna nit članka je Pavlov podsjetnik Galacanima: »Za slobodu nas Krist oslobodi!« (Gal 5,1). Polazeći od galacanskog slučaja autor razlaže Pavlovo razumijevanje Zakona i vrijednosti djela Zakona za opravdanje. Pavlovo načelo opravdanja samo po vjeri u Krista proizlazi iz horizonta njegova razumijevanja kršćanske egzistencije koja je po definiciji slobodna. Galacanski slučaj bijega od slobode članak vidi kao pojavu koja se javljala i prije i poslije Galacana. Naziva je »galacanskim sindromom« sugerirajući ujedno kako Pavlove ideje iz Poslanice Galacanima mogu imati pozitivan učinak za čovjeka današnjice.

Uvod: Što se dogodilo u Galaciji?

Možda je pomalo riskantan pokušaj iščitavati tekst *Poslanice Galacanima* u njegovu povijesnom kontekstu. Mogao bi ga tkogod razumjeti samo kao historijsku informaciju onoga što se polovicom prvoga stoljeća dogodilo u maloazijskoj pokrajini Galaciji.¹ Nakon što se na taj rizik upozori, valja u njega ipak zakoračiti i biti spreman na iznenađenja. Iznenađuje odmah što Pavao kori jednu kršćansku skupinu ne zbog toga što bi se u njoj pojavili ravnodušne mlakonje, nego zato što su Galacani počeli revno, dapače, prerevno obdržavati zakonske propise, striktno slaviti svetkovine, ravnati se u svakodnevnicu brojnim kazusima koji su trebali zaštititi pojedinca i zajednicu od bilo kakvog prekršaja Zakona. Netko bi mogao smatrati da bi se na jednu takvu zajednicu trebalo gledati kao na uzor i eventualno je samo osokoliti u njezinoj revnosti. A Pavao? Uljezima i lažnom braćom (usp. 2,4)² naziva one koji su galacanske

- 1 Malo tko će postaviti u pitanje Galacane kao stvarne primatelje *Poslanice Galacanima*. Na dva mjesta u toj poslanici izričito su spomenuti, kao Crkve i kao stanovništvo: »Crkvama u Galaciji...« (1,2), »O bezumni Galacani...« (3,1). No u vezi sa zemljovidnom orijentacijom Pavlove Galacije postoje dvije hipoteze: 1) Prema tzv. »hipotezi pokrajine« to je središnja Anatolija, tzv. »Sjeverna Galacija«. Tamo su se 278./277. pr. Kr. naselila keltska plemena; 2) Prema »hipotezi (rimske) provincije« Pavao piše u »Južnu Galaciju«, rimsku provinciju osnovanu 25. pr. Kr. Njoj su pripadale također Pizidija, Likaonija i Pamfilija. Podaci iz Djela apostolskih ne pomažu naročito u ovim pitanjima. Prema glavnini egzegeta primatelji *Poslanice Galacanima* ipak su Galacani iz središnje Anatolije.
- 2 Biblijske odnosnice u članku u kojima su naznačeni samo brojevi (poglavlje, redak) bez naznake biblijske knjige odnose se uvijek na *Poslanicu Galacanima*.

kršćane povelj, zapravo zaveli, na takav životni stil, a njih same opčaranim bezumnicima (usp. 3,1). Način kako žive, dok im piše svoje pismo, smatra robovanjem. Podsjeća ih i poziva na slobodu koju su njegovim navještajem evanđelja isprobali – pa ostavili: na slobodu za koju ih je Krist oslobodio (usp. 5,1).

Suvremenom čitatelju *Poslanice Galaćanima* može se javiti nekoliko, pomalo zbunjujućih, pitanja. Zar je revnovanje po Zakonu robovanje? Zar ljudska djela ne samo da ništa ne vrijede nego čak mogu biti i pogubna za kršćansku slobodu? Kakav ja taj kršćanski pojedinac ili skupina kojega bi Pavao, u svoje vrijeme, i danas, smatrao slobodnim?³

1. U labirintu Pavlova poimanja Zakona

Galaćanski su se kršćani pod utjecajem judaizantskih misionara⁴ sklonili u bedem Zakona, u kojem misle da su sigurni. A onda ih Pavao uvjerava u suprotno. Nisu slobodni.

Što Pavao misli pod pojmom Zakona? Ako mu damo riječ, uvest će nas, čini se, u labirint iz kojega, barem u prvi mah, ne vidimo pravog izlaza. Ozbiljnim Galaćanima, koji minuciozno rade na vlastitoj pravednosti, Pavao u lice kaže da se nitko »ne opravdava po djelima Zakona« (2,16; usp. 2,17). Žestok je upravo: »Ako je opravdanje po Zakonu, onda je Krist uzalud umro« (2,21).

Ne samo kao učitelj, nego ih i prijateljski podsjeća na nedavnu prošlost, na dane dok je boravio među njima dok nisu još pali pod utjecaj naučavanja »lažne braće« (usp. 2,4). Tada su imali iskustvo Duha Svetoga, kojega međutim nisu primili »po djelima Zakona« (3,3). Naprotiv, te dvije stvarnosti, Duh i Zakon, ne idu zajedno. Ili jedno ili drugo! Ako ih Duh vodi, tada nisu pod Zakonom (usp. 5,18).

3 U vezi s problematikom kojom se bavim u ovom tekstu često konzultiram komentar o *Poslanici Galaćanima* H. Schliera koji je poodavno napisan, no – po mom mišljenju – bio je i ostaje klasik u svojoj vrsti: SCHLIER, H., *Der Brief an die Galater. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament*, VII., Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1989; Prvo izdanje g. 1941. Između brojnih drugih komentara Gal, pretežno na njemačkom, ističem ove: BETZ, H.D., *Der Galater. Ein Kommentar zum Brief des Apostels Paulus an die Gemeinden in Galatien*, Ein Hermeneia-Kommentar, München: Kaiser 1988; MUSSNER, F., *Der Galaterbrief. Auslegung*, Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament, IX., Freiburg – Basel – Wien 1981; FUNG, R.Y., *The Epistle to the Galatians*, New International Commentary on the New Testament, Michigan: Eerdmans – Grand Rapids 1994.

4 Svi komentari o *Poslanici Galaćanima*, gotovo sve opširnije studije o galaćanskom slučaju, raspravljaju o identitetu Pavlovih protivnika u Galaciji. Jesu li to bili judaistički opservanti, ili možda libertinski entuzijasti, ili židovsko kršćanski gnostici koji su iz magičnih razloga bili zainteresirani za židovsku obrednu praksu, ne za *Toru* kao takvu? Ili su to bili širitelji sinkretističke kombinacije židovskih, kršćanskih, poganskih i gnostičkih sastavnica? Premda rasprava o tom nije prestala, može se ipak reći da je, prema pokazateljima iz sama *Poslanice*, najvjerojatnije bila riječ o judeo-kršćanskim misionarima, tzv. judaizantima. Kratak i zanimljiv prilog o tom pitanju nudi WALTER, N., »Paulus und die Gegner des Christusevangeliums in Galatien«, u *L'Apôtre Paul: Personnalité, style et conception du ministere*, ed. VANHOYE, A., Bibliotheca Ephemeridum theologicarum Lovaniensium, Leuven: University press 1986., str. 351–356.

Ne samo da se ne opravdavaju po djelima Zakona, niti su po djelima Zakona primili Duha, nego su čak prekinuli s Kristom htijući se u Zakonu opravdati (usp. 5,4). Iz milosti su ispali (usp. 5,4). U takvim okolnostima Pavao ne oklijeva upotrijebiti teške riječi: »Koji su god od djela Zakona, pod prokletstvom su« (3,10), a Krist ih je oslobodio »od prokletstva Zakona« (3,13).

Nakon takvih Pavlovih izjava o Zakonu, koje smo upravo spomenuli, nije jednostavno zamisliti da bi Pavao o Zakonu mogao nešto sasvim *pozitivno* kazati. Ipak! »Zar je dakle Zakon protiv obećanja Božjih?« (3,21), upitat će se Pavao. Na temelju onoga što je maloprije rečeno očekivali bismo da njegov odgovor bude nedvojbeno: *Da*. Pavlov je odgovor međutim: »Nipošto!« (3,21). Nakon negativnih mogli bismo ustvari nanizati i njegove pozitivne izjave o Zakonu.

Tijekom povijesti Zakon je odigrao pedagošku ulogu. Bio je nadzireatelj (usp. 3,25) i čuvar, piše Taržanin, »za vjeru koja se imala objaviti« (3,24). I kao da Galaćanima daje neku alternativu slobodi Pavao kaže: »(...) jamčim svakom čovjeku koji se obreže: dužan je opsluživati sav Zakon« (5,3). Kaže li to zato što sâm smatra da je takvo što možda nemoguće? U *Poslanici Rimljanima*, koja u mnogim točkama razvija galaćansku tematiku, piše čak: »(...) u Zakonu imaš oličjenje znanja i istine« (Rim 2,20).

Čitatelj *Poslanice Galaćanima* mogao bi se prilično zagubiti i zbuniti u bezizlaznosti Pavlova razumijevanja Zakona, pogotovo pred njegovim izjavama u kojima punim ustima zahtijeva ispunjavanje Zakona. Odjednom, naime, susreće Pavla koji je pun odanosti, vjernosti i (čak) topline prema Zakonu. U vezi s tim vrijedi opet otići nakratko do *Poslanice Rimljanima* u kojoj, nakon što je naveo nekoliko zapovijedi Dekaloga, kaže: »Ima li koja druga zapovijed, sažeta je u ovoj riječi: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga. Ljubav bližnjemu zla ne čini. Punina dakle Zakona jest ljubav« (Rim 13,9.10). Ili: »Nikomu ništa ne dugujete, osim da jedni druge ljubite. Jer tko drugoga ljubi, ispunio je Zakon« (Rim 13,8). I Galaćanima isti Pavao, koji je dao dojam oštrog antinomista, piše bez oklijevanja: »Sav je Zakon⁵ ispunjen u jednoj jedinjoj riječi, u ovoj: Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga!« (5,14).

1.1. Postoji li izlaz iz pojmovne višeznačnosti Zakona?

Zakon bi bila stvarnost koja čovjeka zarobljuje, s jedne strane, a s, druge strane, Pavlove izjave izričito razumijevaju obdržavanje Zakona. Može li se nazreti izlaz iz višeznačnosti Pavlova razumijevanja Zakona?⁶ Suvremenom

5 Apostol pogana otkriva pozitivni aspekt zakona i u poganstvu. Za njih kaže da, premda »nemaju Zakona, po naravi [se] drže Zakona, i nemajući Zakona, oni su *sami sebi Zakon*: pokazuju da je ono što Zakon nalaže upisano u srcima njihovim« (Rim 2,14.15).

6 Uz izričito citirana djela o značenju Zakona u Pavla, posebice u Galaćanima, zbog različitih aspekata (kontekstualnih, etičkih...), zainteresiranom čitatelju naznačujem ove studije: DUNN, J., »Was Paul Against the Law? The Law in Galatians and Romans: A Test-Case of Text in Context«, u *Texts and Contexts: Biblical Texts in Their Textual and Situational Contexts: Essays in Honor of Lars HARTMAN*, Oslo et al.: Scandinavian University Press 1995., str. 455–

čitatelju Pavlovih tekstova mogu pomoći u tome dvije činjenice. Prva je ta da Pavlov pojam Zakona obuhvaća katkad sam *Pentateuh*, koji naziva i »Mojsije« (Rim 10,5.19; 2 Kor 3,15) ili »Mojsijev zakon« (1 Kor 9,9). Ideja Zakona može se, dakle, odnositi na dio ili na cijelo *Sveto pismo* (usp. Gal 3,8.22; Rim 10,11). Pavlov je »νόμος« tada istoznačan s pojmom γραφή,⁷ tj. sa Svetim pismom, prema kojemu Pavao može imati samo najveći respekt.

Druga je činjenica u značenju koje je Zakon – prema spomenutom Svetom pismu – imao u ranijim razdobljima povijesti spasenja, o čemu svjedoče biblijske tekstualne cjeline koje opisuju izvorne početke zajedništva između Boga i njegova naroda, i zatim, u značenju koje je Zakon postupno, s vremenom, počeo poprimiti u praksi biblijskog naroda. Na ovoj točki se moramo malo zadržati.

1.2. *Od Zakona slobode do Zakona ropstva*

Zakon je kroz povijest spasenja za Izraela, kako svjedoči Biblija, na različite načine predstavljao neprestanu osovину njegove egzistencijalne sigurnosti. Obuhvaćao je sve aspekte života biblijskog naroda, ne samo religijske, nego i sociopolitičke, etičke... No, odmah valja istaknuti da izvorno u Bibliji Zakon nije značio skupinu suhoparno oblikovanih, dobro organiziranih paragrafa. U najstarijim⁸ biblijskim tekstualnim cjelinama, jahvističkim i elohističkim, Zakon označuje životnu povezanost između naroda i njegova Boga. Bogu je stalo do njegova naroda, zauzima se za njega silnim zahvatima. Bog je njegov osloboditelj. Sve što se događalo u povijesti između naroda i Boga predstavlja stvaralačko konstituiranje toga naroda. Narod je stvoren i postoji zahvaljujući Božjoj milosnoj zauzetosti za njega. Božje djelovanje prema narodu imalo je za taj narod konstitutivno i egzistencijalno značenje. Bez takvih Božjih djela ne bi ga bilo. Ne bi se oslobodio ropstva, ne bi imao obećanu zemlju. Samo postojanje toga naroda, sama činjenica da je na obećanoj zemlji trebalo je biti prožeto znakom odanosti i zahvalnosti prema Bogu, njegovu osloboditelju. Vlastita zemlja na kojoj je živio bila je Izraelu poput svjedoka o svemu što je Bog za njega činio. Narod zato pripada svom Bogu u svim porama svoga postojanja. Nisu, dakle, nikakvi propisi i paragrafi određivali obvezu Božje zajednice.

475; LOHSE, E., »Das Gesetz Christi: Zur theologischen Begründung christlicher Ethik im Galaterbrief«, u *Ekklesiologie des Neuen Testaments: Für Karl KERTELGE*, Freiburg i. Breisgau: Herder 1996., str. 378–389.

7 SCHLIER, H., *Der Brief an die Galater*, nav. dj., str. 176.

8 Prikaz o tijeku preobrazbe shvaćanja Zakona kroz povijest izabranog naroda (kako se ona može iščitati iz biblijskih tekstova, ovdje je vođen svrhom članka i morao je ostati shematski kratak. Potpuniji prikaz o ideji Zakona, koji ipak nije preopširan), čitatelj može pogledati u TDNT 4, 1022–1091 pod naslovom »νόμος« i njegovim izvedenicama. Navodim ovdje glavne naslove toga teksta koji upućuju na tematska područja koja u svezi sa Zakonom prikaz predstavlja: Zakon u grčkom i helenističkom svijetu (str. 1023), u Starom zavjetu (str. 1036), u judaizmu (str. 1047), u Novom zavjetu (str. 1059).

U horizontu zahvalnosti narod je bio okrenut prema Bogu budući da je iz vlastitog iskustva dobro znao da je on Bog za njih. Može se, prema tome, govoriti o jednom bliskom, obiteljskom zajedništvu između Boga i njegova naroda. Sva se ta stvarnost odnosa između dviju strana, Boga i njegova naroda, može naznačiti pojmom Zakona.

Biblija svjedoči također da u praksi, u raznim razdobljima, Božji narod nije živio u zaručничkoj odanosti prema Bogu. Nastupali su tada proroci, koji su bili praktično Božja riječ (usp. Jr 1,4), Božja volja, dakle, pokazatelji Zakona. U Gospodnje ime iskazivali su nezadovoljstvo zbog načina života u okrenutosti od Boga, u nevjernosti, »preljubu«. Narod i pojedinci bi prema prorocima trebali živjeti u usmjerenosti prema Bogu cjelovitošću svoga življenja. Budući da to učestalo nije išlo, sva tri velika proroka najavljuju promjenu u narodu, koja će se međutim moći dogoditi samo novim Božjim zahvatom, koji će izmijeniti srce Božjeg naroda (Jr 31,31–33; Ez 36,26).

Božja vjernost čini, dakle, konstantu, Bog je uvijek vjeran. »Preljubničkom« pak ponašanju njegove zajednice želi doskočiti u jednom razdoblju (639–609) Jošijina reforma koja je imala dobre strane, ali su joj se nazirale i sjene koje će se tijekom povijesti sve više povećavati. Svrha je reforme bila obnoviti izvorno predanje naroda svome Bogu. Zakon je trebalo predstaviti kao spomen na sve što je Bog za njega učinio, na što bi narod odgovorio predanom zahvalnošću. Centralizacijom oko Hrama, povećanim naglaskom na Pismo, namjeravalo se ojačati pripadnost svakog člana Božjoj zajednici i odanost cijele zajednice Bogu. No time je već pomalo naznačeno reguliranje odnosa između Boga i njegova naroda s čovjekove strane. Još se, doduše, ne može govoriti o legalizmu, čije je sjeme ipak posijano.

Babilonsko sužanjstvo postalo je velikom lekcijom. Izraelu se proširio pogled. Bog je Bog za sve, ne samo za njih. No kako razumjeti nacionalnu katastrofu? Kako su mogli ostati bez obećane zemlje, Hrama...? Zato što se Izrael nije pokoravao Božjem zakonu. Kako to izbjeći u budućnosti? Ispunjavanjem Zakona. Ispunjavanje Zakona počinje se smatrati jamstvom Božje nazočnosti u narodu i time vlastite opstojnosti.

Proces sve točnijeg tumačenja Zakona rezultirao je nastankom brojnih normi. Deuterokanonski i apokrifni spisi svjedoče o već »uređenim« odnosima između čovjeka i Boga. U tom smislu vjerne vršitelje Zakona, koji su i život spremni dati za njegove propise, Bog dosljedno treba nagraditi uskrsnućem »na život vječni« (2 Mak 7,9). S helenističkim utjecajem Zakon dobiva obilježje mudrosti, po kojoj je sve postalo. Zbog svoga izvora u Bogu počinje ga se smatrati vječnim.

S farizejizmom nastaje mentalitet bespriječnih izvršitelja⁹ Zakona koji kazuistički i paragrafski definiraju, primjenjujući ga točno na razne životne

9 *Talmud* donosi, ne s malo ironije, popis od 7 vrsta farizeja: 1) Široka pleća: njegova su mu djela ispisana na leđima da bi mu ljudi iskazivali čast; 2) Onaj koji ima ispriku: zbog hitnog ispunjenja

situacije. Nijedna životna okolnost nije smjela izmaći brižnom opisu kako u njoj potpuno izvršiti Zakon.¹⁰ Ispunjavanjem zakonskih propisa trebalo je steći Božju naklonost. Trebala se zapravo postići vlastita pravednost, vlastitim trudom, zbog čega Bogu ostaje odgovoriti samo svojom blagonaklonošću. Pred besprijeckornim ljudskim bićem, čovjekom koji je sâm stekao pravednost, Bog zapravo i nije imao izbora kako postupati. Čovjek je uzeo u svoje ruke uređenje odnosa između sebe i Boga. Minucioznim i nervoznim ispunjavanjem propisa nastojala se postići vlastita pravednost, perfekcija, čime se nametala Bogu obveza. Vlastitom pravednošću¹¹ čovjek je zapravo postao onaj koji s više ili manje prikrivenom ohološću¹² uvjetuje Boga.

2. *Dovršetak je Zakona Krist... (Rim 10,4)*

»Umjesto radosti«, Zakon je, dakle, postao »jaram, teret, svezanost, suhoparno ispunjavanje propisa«, kako piše suvremeni židovski pisac Shalom Ben-Chorin u svojoj knjizi o Pavlu.¹³ Je li sam Pavao ikad osjetio takvu »demoniju Zakona«,¹⁴ je li pripadao besprijeckornima, onima koji su vlastitim silama nastojali postati pravedni? Pavao ne piše vlastiti životopis, no iz autobiografskih redaka u poslanicama daje dovoljno podataka koji idu u prilog tome. Sažeti *curriculum vitae* (Fil 3,5–6), među autobiografskim crtama koje se ne ispuštaju, navodi da je bio »po pravednosti zakonskoj besprijeckoran« (usp. također Rim 11,1; 2 Kor 11,22). Ni Galaćanima ne propušta spomenuti kako je bio »u židovstvu, preravno odan otačkim predajama« (Gal 1,14).

Tako je bilo s Pavlom sve do damaščanskog uvida kad se, kako sam kaže (usp. 1,15–16), Bogu svidjelo da mu otkrije svoga Sina. Što se tu Pavlu dogo-

nekoj propisa odgađa isplatu radnicima; 3) Račundžija: smatra kako može sebi priuštiti i koji prekršaj budući da je već stekao mnoge zasluge dobrim djelima; 4) Ekonom: proučava ima li još bilo kakva sitnica da je obavi kako bi povećao svoje zasluge; 5) Skrupulant: pita se postoji li kakav nepoznat grijeh koji je (i ne htijući) počinio da ga »izravna« dobrim djelom; 6) Farizej straha: ponaša se poput Joba; 7) Farizej ljubavi: djeluje poput Abrahama – takav je pravi farizej (usp. SAULNIER, C. & ROLLAND, B., *Palestina ai tempi di Gesu*, Gribaudi, Torino 1980., str. 49).

10 Poznavatelji Zakona i konkretne svagdašnjice složili su 613 propisa, zapovijedi i zabrana. Svaka životna situacija bila je obuhvaćena i razrađena u tim kazusima. O Zakonu se trebalo promišljati »dan i noć...« (usp. o tome: BEN-CHORIN, SCH., *Paulus: Der Völkerapostel in jüdischer Sicht*, München: DTV⁹1994., str. 56).

11 Kritika na zakonske »pravednike« koji su se zbog svoje »pravednosti« uznosili, a druge podcjenjivali, nalazi se, primjerice, u Lk 18,9–14. Prema toj perikopi uspravni farizej moli u Hramu ovako: »Bože, hvala ti što nisam kao ostali ljudi: grabežljivci, nepravednici, preljubnici ili – kao ovaj carinik. Postim dvaput u tjednu, dajem desetinu od svega što steknem...« (rr. 11–12). Kući međutim odlazi opravdan iskreni carinik.

12 »Sloboda od Zakona, posebno sloboda od moralizma, koji budi skriveno traženje samoga sebe, sloboda od potajnog htijenja koje čovjek postavlja sebi u obliku legalnog zahtjeva (...) znači slobodu od vlastitog kraljevanja pred Bogom pod krinkom ozbiljne odgovornosti prema njemu« (SCHLIER, H., »ἐλευθερος...«, TDNT 2,497).

13 BEN-CHORIN, SCH., *Paulus*, nav. dj., str. 58.

14 »Dämonie des Gesetzes« (BEN-CHORIN, SCH., *Paulus*, nav. dj., str. 58).

dilo? O tome ne može nitko ništa snažnije kazati od Pavla samoga: »Sve gubitkom smatram«, piše Filipljanima (Fil 3,8–9), »zbog onoga najizvršnijeg, spoznanja Isusa Krista, Gospodina mojega, radi kojega sve izgubih i otpadom smatram: da Krista steknem i u njemu se nađem – ne svojom pravednošću, onom od Zakona, nego pravednošću po vjeri u Krista, onom od Boga, na vjeri utemeljenoj«. Ovdje bi nam valjalo samo Pavla citirati. Galaćanima piše: »Ta po Zakonu ja Zakonu umrijeh da Bogu živim. S Kristom sam razapet. Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist (...) u vjeri živim u Sina Božjega koji me ljubio i predao samoga sebe za mene. Ne dokidam milosti Božje! Doista, ako je opravdanje po Zakonu, onda je Krist uzalud umro« (2,19–21).

Kristovo djelo Božje je djelo, Božji spasenjski zahvat. Zakon je također bio Božje djelo. Čovjek ga je međutim prevratio, učinio ga sredstvom vlastite neslobode. Od Damaska u Pavlu ne ostaje ni truna sumnje da je Krist dovršetak¹⁵ takvom Zakonu i samopravednosti, »svakomu tko vjeruje« (Rim 3,31).

2.1. *Sola fide i sola caritate*

Pavao je, dakle, izričit i jasan: Krist nas je oslobodio »od prokletstva Zakona« (3,13). No nije to bilo tako jasno ne samo onima u Galaciji, nego ni onima u lučkom gradu Korintu. Dok su Galaćani ponovo htjeli stjecati pravednost djelima Zakona, neki od Korinćana su se sasvim prepustili zloporabi kršćanske slobode, libertinizmu.

Prema Pavlu vrijeme Zakona je prošlost. Njegovim Evanđeljem smijemo nazvati ove riječi: Isus Krist »sam sebe daje za grijeha naše da nas istrgne iz sadašnjega svijeta« (1,4), tj. mentaliteta onih koji se uznose da su vlastitim snagama postigli pravednost i time sami stekli »ulaznicu« za nebo. A onda Pavao iznosi tvrdnju koju smo tijekom povijesti znali nazivati načelom »sola fide«: »Čovjek se ne opravdava po djelima Zakona, nego vjerom u Isusa Krista. Zato i mi u Krista Isusa povjеровасмо da se opravdamo po vjeri u Krista, a ne po djelima Zakona jer se po djelima Zakona nitko neće opravdati« (2,16). Naglašena je vjera u Isusa Krista, djelima Zakona je zanijekana vrijednost u vezi s opravdanjem. Ono čega bi se čovjek htio domoći vlastitim trudom, već mu je darovano Kristovim djelom bezuvjetno i besplatno.¹⁶

Možda nam i nije teško razumjeti obje zajednice: i u Galaciji i u Korintu. Što je s kršćanskim djelovanjem uopće? Koja je vrijednost tih djela? Je li dovoljno čuti navještaj radosne vijesti o raspetom Kristu (3,1), primiti dar

15 BEN-CHORIN, SCH., *nav. dj.*, str. 60. piše i o židovskom iščekivanju slobode od Zakona. Cijela povijest se u tom kontekstu promatra u tri razdoblja od po 2000 godina: 1) 2000 godina – razdoblje »tohu–va–bohu«; 2) 2000 godina – razdoblje Tore; 3) 2000 godina – razdoblje mesijanskog kraljevanja, kraj Tore.

16 Usp. MARROW, S.B., *Paul: His Letters and His Theology: An Introduction to Paul's Epistles*, New York – Mahwah: Paulist Press 1990., str. 107.

Duha,¹⁷ pristupiti krštenju kojim se pristupnik Kristom zaodijeva (usp. 3,27), prikristovljuje se, te participira na spasenjskom Kristovu djelu¹⁸ u zajedništvu sa svima koji su »u Kristu«? Je li tu kraj? Pod pritiskom takvih pitanja dvije su Pavlove zajednice otišle u dvije različite skrajnosti: Galaćani su upali u ropstvo djela Zakona, a dio Korinćana u entuzijastičku raspuštenost.

U čemu je zapravo srž pavlovske etike? Apostol Pavao, koji ističe vjeru u Isusa Krista i nemogućnost djela Zakona, ističe također služenje, vrline, i iznad svega ljubav. Da ne bi Galaćani pogrešno shvatili njegov poziv na slobodu, pripominje: »Neka ta sloboda ne bude izlikom tijelu, nego – ljubavlju služite jedni drugima« (5,13). Donosi cijeli popis vrednota vezanih uz ljubav smatrajući ih plodovima Duha protiv kojih »nema zakona« (5,23). Čovjekova djela govore o njemu: »Svatko neka ispita sam svoje djelo pa će onda u samom sebi imati čime se dičiti« (6,4). Poslovično će reći: »Bog se ne da izrugivati! Što tko sije, to će i žeti!« (6,7). Sama vjera treba biti »ljubavlju djelotvorna« (5,6). U poznatoj zapovijedi ljubavi »Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga!« nalazi ispunjenje svega Zakona (5,14). Međusobno pomaganje naznačuje ispunjenjem Kristova zakona (usp. 6,2). Nakon načela »sola fide«, moglo bi se, dakle, govoriti i o načelu »sola caritate«.¹⁹ No nema to ništa zajedničkoga sa stjecanjem pravednosti vlastitim djelima. Ovdje je riječ o etici nove egzistencije u Kristu.

2.2. *Nova egzistencija u Kristu: Svi ste sinovi Božji (Gal 3,16)*

Galaćani su prvo pokušali živjeti u novosti egzistencije u Kristu, a onda su postali nesigurni. Čovjek hoće nešto što se vidi, opipljivo, što je sâm sagradio. Nisu u tome Galaćani iznimka, postali su samo, zahvaljujući spoznajama iz pisma koje im je Pavao uputio, lošom paradigmatom koja bi se mogla nazvati »galaćanskim sindromom«. Nije bilo lako Izraelce otrgnuti od zamamnosti vidljivih i opipljivih idola, a Galaćane od samodopadljive pravednosti po Zakonu. Iz toga robovanja²⁰ Pavao ih zove na slobodu za koju ih je Krist oslobodio, da žive u »novosti života« (Rim 6,4; usp. Gal 6,15) onih koji participiraju na Kristovu otkupiteljskom djelu. U njima je Duh Kristov po kome ne samo da nisu više pod Zakonom (usp. 5,18) i da jedino iz vjere iščekuju pravednost (5,5), nego se po istom Duhu trebaju u konkretnosti života ravnati

17 Usp. »Ovo bih samo htio doznati od vas: jeste li primili Duha po djelima Zakona ili po vjeri u Poruku?« (3,2)

18 Usp. »Ili zar ne znate: koji smo god kršteni u Krista Isusa, u smrt smo njegovu kršteni. Krštenjem smo dakle zajedno s njime ukopani u smrt da kao što Krist slavom Očevom bi uskrišen od mrtvih, i mi tako hodimo u novosti života« (Rim 6,3,4).

19 KERTELGE, K., »Gesetz und Freiheit im Galaterbrief«, u *Grundthemen paulinischer Theologie*, Freiburg – Basel – Wien: Herder 1991., str. 192.

20 O Pavlovoj metodologiji uvjeravanja zabludjelih Galaćana bavi se LOUBSER, J. A., »The contrast slavery/freedom as persuasive device in Galatians«, *Neotestamentica* 28 (1994), str. 163–176.

(usp. 5,25). H. Schlier bi to nazvao novim imperativom.²¹ Iz nove egzistencijalne stvarnosti proizlazi novo djelovanje.

Govoreći o novoj stvarnosti – egzistencijalnoj i etičkoj – kršćana, Galaćana, Pavao traži izabrane izraze: »Doista, koji ste god u Krista kršteni, Kristom se zaodjenuste« (3,27). Ili: »Uistinu, svi ste sinovi Božji, po vjeri u Kristu Isusu« (3,26). »A budući da ste sinovi, odasla Bog u srca vaša Duha Sina svoga koji kliče: 'Abba! Oče!' Tako više nisi rob nego sin« (4,6). U takvoj novoj egzistenciji po Kristovu djelu, po kojoj je kršćanin Božje dijete, temelj je njegove slobode.²² Božje dijete može biti samo slobodno.

Zaključak: Za slobodu nas Krist oslobodi! (Gal 5,1)

Budući da sam, nadam se s pravom, označio galaćanski slučaj kao »sindrom« koji se tijekom povijesti javlja, smatram da se, zaključujući ovaj tekst, ne moram više usredotočiti samo na davne Galaćane.

Kao Galaćani nekada davno tako su i kršćani na pragu trećeg tisućljeća Božji sinovi i kćeri po vjeri u Isusa Krista, u njima je njegov Duh (usp. 4,6). Mogu postojati kao slobodna Božja djeca. Krist, koji je njihova otvorena vrata Ocu (usp. Iv 10,7), oslobodio²³ ih je čak i od težnje za vlastitom pravednošću.

21 SCHLIER, H., *Der Brief an die Galater*, nav. dj., str. 264ss.

22 Prema Pavlu kršćanska sloboda proizlazi iz njegova dostojanstva kao Božjeg djeteta. F. Mußner, u svojoj knjizi o slobodi u Pavla, piše u kojem se obliku ideja slobode javljala u židovstvu, grčkoj filozofiji i gnozi. Zanimljivo je vidjeti te različite ideje o slobodi, ovdje u kontekstu Pavlova razumijevanja slobode. 1) *Židovstvo*: Prema Starom zavjetu sloboda je Božji dar. Kao izričita tema starozavjetne teologije ne postoji termin za »slobodu«. Izajijinski יְרוּרָה (usp. Iz 61,1) juristički je termin za otpuštanje robova u šabatskoj i jubilejskoj godini i u tog proroka ima eshatološko mesijansko značenje cjelovitog oslobođenja. Prema židovstvu Mesija zastupa Zakon i njegove zahtjeve; 2) *Grčka*: Duga je povijest razvoje ideje slobode u Grka. Pojam ἐλευθερία označuje »zavičaj, područje u kojem se može biti i boraviti«. Prava joj je realizacija u ljudskom boravištu πόλις, u kojem svi mogu biti slobodni. *Herodot* veže zajedno pojmove ἐλευθερία i νόμος kao transcendentalne vrijednosti koje i ne moraju biti vezane za πόλις. Prema *Aristotelu* ἐλευθερία se ozbiljuje zajedno s demokracijom, a može se ostvarivati i izvan boravišta πόλις. *Epikur* odudara od spomenutih Grka. Prema njemu slobodan se život postiže po ἡδονῆ koja je život slobodan od dviju nevolja: φόβος i πόνος; 3) *Gnoza*: Koliko Pavlova ideja slobode odudara od hedonizma, u jednu ruku, s ništa manje intenziteta ne odudara ni od gnostičkog shvaćanja slobode, u drugu ruku. Prema gnozi čovjekov stvarni »ja« nije od ovoga svijeta, nego od transcendentalne plerome. Ovaj svijet mu je tuđ. Sloboda je oslobođenje od tog stanja mješavine svjetlosnog i tamnog, povratak u nebesko kraljevstvo svjetla. Sasvim različito od gnosticizma, kršćanska egzistencija prema Pavlu treba baš u ovom svijetu biti »ljubavlju djelotvorna« (5,6). Pavlova ideja slobode je, dakle, sasvim nepomirljiva jedino s idejama slobode u gnosticizmu i hedonizmu (usp. MUSSNER, F., *Theologie der Freiheit nach Paulus*, Freiburg – Basel – Wien: Herder³1976., str. 53–64).

23 Najmoćniji (pavlovski) izričaj o slobodi R. Bultmann nalazi u 1 Kor 3,21–23: »Sve je vaše. Bio Pavao, ili Apolon, ili Kefa, bio svijet, ili život, ili smrt, ili sadašnje, ili buduće: sve je vaše, vi Kristovi, a Krist Božji« (BULTMANN, R., *Theologie des Neuen Testaments*, engl. *Theology of the New Testament*, Volume One, London: SCM Press 1983., str. 331.

Takav status kršćanske egzistencije Pavao nastoji predočiti u *Poslanici Galaćanima*. Ujedno je prema istom tekstu neupitno da se od kršćanske egzistencije očekuje stvarna zauzetost u svijetu. U kojem smislu? Ne da bi se stjecala vlastita savršenost, da bi se dobrim djelima »zaslužilo nebo«. Ono je već darovano po Kristu. Kršćanin postaje bogat dobrim djelima u evanđeoskom smislu prema kojem *dobro stablo daje izvrsne plodove* (usp. Mt 7,17).

J.–M. Lustiger u svojoj knjizi intervjuja, imajući možda baš u vidu mogućnost različitih pojava galaćanskog sindroma kroz povijest, o kršćaninovoj zauzetosti u svijetu kaže: »Služiti (...) znači kraljevati.«²⁴ Tu pavlovsku misao o djelovanju onih u kojima je Duh Isusa Krista, prije nekoliko stoljeća, malo je drukčije izrekao M. Luther.²⁵ »Kršćanin je slobodni gospodar nad svim stvarima i nije nikome podređen.« On je slobodan, »slobodni gospodar«, budući da je Božji sin, Božja kći, zna da ga Bog prihvaća i ljubi, ne mora »zasluživati« Božju naklonost. Može egzistirati kao slobodno Božje dijete. U Kristu zna da je njegov Bog bezuvjetno Bog za njega, »Deus pro nobis«.

M. Luther tu svoju ideju izriče, malo izmijenjeno, ovako: »Kršćanin je sluga koji služi i svima je podređen.« Kršćanin je »novo stvorenje« (6,15), nov iznutra. Kao »slobodni gospodar«, koji ima novi *iskon*, u Kristu – novom Adamu,²⁶ slobodno i predano, poput Krista, čovjek je za druge, »služi« drugima, ljubavlju je djelotvoran (usp. 5,6). Takva kršćaninova etika²⁷ izvire iz njegove okristovljene osobnosti. Kao takva ona nije heteronomna etika, nametnuta izvana, nego je autonomna.²⁸ Stoga Pavao, pri kraju svoga pisma Galaćanima, kada je dovoljno kazao u čemu je bit kršćanske egzistencije, koja je po definiciji slobodna, smije terminologijski čak iznenaditi: »Nosite jedni bremena drugih i tako ćete ispuniti zakon Kristov« (6,2).

Na kraju, valja još samo reći da relativno kratki tekst *Poslanice Galaćanima* fascinira živošću i da je aktualno svjež. Današnji je čitatelj impresioniran

24 LUSTIGER, J.–M., *Le choix de Dieu: Entretiens avec, J.–L. MISSIKA et D. WOLTON*, Paris: É. de Fallois 1987., str. 202.

25 Talijanski isusovac S. Barlone objavio je prije nekoliko godina knjigu o opravdanju i slobodi u Lutherovu prvom komentaru *Poslanice Galaćanima*: BARLONE, S., *Giustificazione e liberta nel primo Commento di Lutero alla Lettera ai Galati* (Galaterbriefvorlesung 1516–1517), Roma: Dehoniane 1998.

26 Još jednom se vraćam H. Schlieru, sada uz njegov komentar o Poslanici Rimljanima! O ljudskom biću kao novom stvorenju, u Kristu, čini mi se da nikome nije uspelo adekvatnije nešto kazati od H. Schliera: »Ako prihvatimo i prigrlimo tu milost Božju i postanemo tako Kristovi potomci, postojimo (*ex-sistimus*, m.op.) u njemu, obilježeni njime, u njegovoj dimenziji, od njega dobivamo *Eikon* i predstavljamo njegov način postojanja. Istrgnuti smo od naše prošlosti, od vlasti grijeha..., te više nismo grešnici, nego opravdani. Ovo prihvaćanje milosti Božje... događa se samo u vjeri... koja daje život nadi i djeluje u ljubavi« (SCHLIER, H., *Der Römerbrief*, Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament, Freiburg – Basel – Wien 1979) str. 182s.

27 Usp. HAYS, R.B., »Christology and Ethics in Galatians: The Law of Christ«, *CBQ* 49 (1987) str. 268 – 290.

28 Usp. KÜNG, H., *Denkwege*, München & Zürich: Piper 1999., str. 30. Dijelom dugujem Küngu, terminološki i sadržajno, nekoliko neposrednih maloprije navedenih redaka.

ran²⁹ kakvom uvjerenosti, spontanošću i, često, žestinom izričaja Pavao nastoji opisati identitet kršćana, sinova Božjih (usp. 3,26). Njima je sloboda bitna oznaka. Ne samo davne Galaćane – kojima se učinilo da je ta Božja milost prevelika za njih, i da je nevjerojatna zato što je nisu vlastitim naporom zaslužili, i koji su potom krenuli »sigurnijim« putem, a koji ih je zapravo zarobljavao – nego i sve one koje zahvati galaćanski sindrom Pavlov tekst zove »na slobodu« (5,13) za koju ih je Krist oslobodio (usp. 5,1), da žive kao nova stvaranja (usp. 6,15). Tekst Poslanice Galaćanima istinska je »magna charta«³⁰ kršćanske slobode.

THE GALATIANS' SYNDROME

Pero VIDOVIĆ

Summary

Paul's reminder to the Galatians: »For freedom Christ has set us free« (Gal 5:1) is the main thread throughout this paper. By presenting the case of Galatia the author explains Paul's idea of the Law and it's related terms. Paul's famous principle of salvation by faith only comes from his understanding of the Christian existence, which is free by its definition. The paper shows the Galatians' abandonment of freedom as a phenomenon taking place repeatedly through history. The article names it the »Galatians' syndrome« and suggests how Paul's way of thinking should have a positive impact in the present day as well.

(Preveo P. Vidović)

29 Prigoda nastanka teksta »Galaćanski sindrom« jest »7. studentska kršćanska konferencija: Sloboda – kad ništa ne gubiš« na čijem sam završnom skupu u Zagrebu 18. ožujka 2000. održao zaključno predavanje o temi »Za slobodu nas Krist oslobodi!« (Gal 5,1). Tijekom priređivanja teksta za tisak zadržao sam ponegdje poneke sastavnice iz prvotnog teksta koji su svojstveni više izgovorenoj nego napisanoj riječi.

30 Usp. MARROW, S.B., *Paul*, nav. dj., str. 102.

